

ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

УДК 378.147:78.07

Ліна Котова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інструментального виконавства та музичного мистецтва естради
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

У статті представлено хід і наслідки експериментальної перевірки впливу надмірного хвилювання на надійність виконання музичних творів майбутніми вчителями в процесі їх гри перед публікою. Обґрунтовано критерії оцінки високого, середнього, низького та дуже низького рівнів виконавської надійності. Констатовано, що у період музичної діяльності на естраді у студентів погіршується якість відтворення засвоєної інформації, оскільки вони піддаються негативному впливу зовнішніх та внутрішніх подразників.

Ключові слова: інструментально-виконавська надійність, емоційні умови, стресові подразники, надмірне хвилювання.

Табл. 2. Літ. 5.

Ліна Котова, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры инструментального исполнительства и музыкального искусства эстрады
Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОГЕННЫХ УСЛОВИЙ НА НАДЕЖНОСТЬ ИСПОЛНЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ ИСКУССТВА

В статье представлено ход и результаты экспериментальной проверки чрезмерного волнения на надежность исполнения музыкальных произведений будущими учителями в процессе их игры перед публикой. Обосновано критерии оценки высокого, среднего, низкого и очень низкого уровней исполнительской надежности. Констатировано, что в период музыкальной деятельности на эстраде у студентов ухудшается качество воспроизведения усвоенной информации, поскольку они подвергаются негативному влиянию внешних и внутренних раздражителей.

Ключевые слова: инструментально-исполнительская надежность, эмоциональные условия, стрессовые раздражители, чрезмерное волнение.

**Lina Kotova, Ph.D., (Pedagogy), Associate Professor of the Instrumental Performance and Pop Music Department
Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University**

THE INFLUENCE OF THE EMOTIOGENIC CONDITIONS ON THE HOPE OF THE PERFORMANCE OF THE MUSICAL COMPOSITIONS BY THE FUTURE TEACHERS

The article deals with the course and consequences of the experimental verification of the influence of excessive thrill to the reliability of performance of the musical compositions by the future teachers in the process of their playing before the audience. The author defines the criterias of the evaluation of high, medium, low and very low levels of performance reliability. The article stresses that during the period of the musical action on the stage, the students can lost the qualities of the performing information because they are influenced by the negative impact of external and internal stimuli.

Keywords: the instrumental-performed reliability, an emotional conditions, stress irritants, an excessively exciting.

Постановка проблеми. Посилення гуманістичної функції навчально-виховного процесу становить важливу умову для підвищення рівня підготовки майбутніх педагогічних кадрів. Викладачі відповідних вищих навчальних закладів спрямовують свою увагу на необхідність гуманізації змісту освіти. У такому руслі професійна підготовка майбутніх вчителів мистецтва потребує вдосконалення форм і методів викладання фахових дисциплін. Особливо це стосується проблеми надійного відтворення

музичної інформації перед аудиторією, адже публічне виконання потребує від майбутніх вчителів мистецтва підвищення активації їх фізіологічних і психологічних функцій.

Завдяки науковим пошукам у медико-біологічній (В. Барабой, Ф. Березін, Д. Грей), психологічній (Л. Аболін, В. Апчел, В. Циган, В. Богословський) та музично-педагогічній (Л. Баренбойм, Л. Бочкар'юв, В. Петрушин, Ю. Цагареллі, Д. Юник) галузях спостерігається розширення арсеналу засобів, що дозволяють інструменталістам надійно виконувати музичні

ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

твори на естраді: спонукання до технічної досконалості, рівномірний розвиток професійних навичок, об'єктивна оцінка ступеню готовності до виступу, формування позитивного стану психіки тощо. Разом з тим у теорії та методиці навчання музиці залишилися недостатньо вивченими питання цілеспрямованої комплексної підготовки майбутніх вчителів мистецтва до прилюдної гри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Складовими структури надійності в прилюдних виступах за дослідженнями Ю.Цагареллі є такі компоненти: саморегуляція (самооцінка, самоконтроль, самокорекція, самонастройка); перешкодостійкість (самонастройка, емоційна стійкість, стійкість уваги); стабільність (відтворення необхідного результату); підготовленість (загальна професійна підготовленість) [5, 296]. Інструментально-виконавська надійність особистості в музично-педагогічній літературі також пов'язується з особливостями нервової системи [1; 5]. А. Готсдінер розглядав поведінку виконавців на основі прояву властивостей їх темпераменту – чутливості, реактивності, активності, моторики, пластичності [1, 185]. В обставинах прилюдного виступу, на думку В. Петрушина, музикантам-інструменталістам слід уміти вольовими зусиллями приводити себе в оптимальний концертний стан, який має три компонента – фізичний, емоційний, когнітивний [2, 292].

Виконавський процес, спрямований на публічне відтворення музики, вимагає від інструменталістів вирішення таких завдань: аналітичних, технологічних, імпровізаційних, психологічних [3, 87].

Мета статті полягає у висвітленні особливостей впливу емоціогенних обставин на надійність виконання музичних творів майбутніми вчителями в процесі їх гри перед публікою.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сутність дослідження полягала в нижчевикладеному:

- з метою контрольного заміру, визначити показники виконавської надійності, які піддаються негативному чи позитивному впливу зовнішніх та внутрішніх подразників в процесі прилюдного відтворення засвоєного матеріалу;

- обґрунтувати критерії оцінки високого, середнього, низького та дуже низького рівнів виконавської надійності відповідно до загальної кількості помилок, зроблених інструменталістами в період гри всієї програми;

- розробити індивідуальну анкету для вивчення стану проблеми впливу стресових подразників на виступ студентів у емоціогенних ситуаціях;

- визначити кількісний та якісний склад репертуару музичних творів з метою дослідження збереження результативності гри студентами у звичних та емоційно напружених умовах на різноплановому матеріалі за характером, стилем і формою;

- підібрати та класифікувати студентів з урахуванням освіти, отриманої до вступу у вищий навчальний заклад, курсу навчання на факультеті, володіння тим чи іншим музичним інструментом;

- проаналізувати виконавську надійність інструменталістів під час гри всієї програми у звичних обставинах завдяки організації прослуховування з прихованим записом у робочій аудиторії в присутності викладача;

- зробити заміри кількості допущених помилок в процесі виконання студентами музичних творів в період проведення різних форм звітності (заліків, екзаменів, конкурсів, концертів);

- з метою вивчення результативності гри перед публікою у студентів-інструменталістів провести аналіз і співставлення результатів гри під час прихованого звукозапису та в емоціогенних ситуаціях;

- побудувати аналогії для встановлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей інструментально-виконавської надійності в процесі відтворення творів під впливом зовнішніх та внутрішніх подразників.

За дослідженнями Д. Юника, єдиним зовнішнім макропоказником всіх критеріїв виконавської надійності музикантів виступає результативність діяльності у звичних та сценічних умовах. Автор виділяє наступні мікропоказники: “метро-ритмічна точність відтворення малюнків конфігурацій нотних текстів; точність виконання звуковисотних нотних авторських позначень; цілісність відтворення музичного матеріалу (без допущення запинок та зупинок); завершеність виконання музичних творів” [4, 66].

Отже, нами, насамперед, було виділено показники рівнів виконавської надійності, які замірялися без допомоги спеціальної апаратури, характеризувалися однозначним тлумаченням, кількісно змінювалися відповідно до впливу емоціогенних умов, а саме: непопадання при стрибках на відповідну клавішу, струну, перемикач тощо; метро-ритмічні похибки; технічні похибки; випадкова гра “нетекстових” нот; запинки; зупинки, незавершене відтворення музичної інформації будь-якого твору.

За критерій оцінки інструментально-виконавської надійності студентів взято кількість допущених помилок за визначеними

ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

показниками. На цій основі розроблено чотири рівня надійності гри: високий, середній, низький і дуже низький.

Під високим рівнем надійного виконання програми розумілося безпомилкове відтворення майбутнім фахівцем музичної інформації.

Середньому рівню виконавської надійності відповідало допущення індивідами не більше шести помилок, виключаючи зупинку та незавершену гру творів.

Низькому рівню – властиве допущення однієї зупинки не зазначеної в нотному тексті та не більше п'яти помилок за іншими показниками (крім незавершеної гри), або від семи до дванадцяти помилок за показниками: непопадання при стрибках на відповідну клавішу, струну, перемикач тощо; метро-ритмічні похибки; технічні похибки; запинки.

У зв'язку з тим, що зупинка музично-виконавської діяльності є однією з найбільш вразливих для сприйняття помилок (крім незавершеної гри), вона умовно прирівнювалася до семи помилок за перерахованими вище показниками.

Дуже низьким рівнем виконавської надійності вважалося незавершене відтворення інформації будь-якого твору або більше дванадцяти помилок за іншими досліджуваними показниками при грі всієї програми. Таким чином, незавершеність музично-виконавської діяльності умовно прирівнювалася до тринадцяти помилок за всіма визначеними показниками (крім зупинки).

Рівні виконавської надійності викладено в табл. 1.

В ході подальшого дослідження було розроблено індивідуальну анкету, яка надала можливість простежити причини появи неякісної гри студентів-інструменталістів у емоціогенних умовах. Відповіді анкети повинні були виявити: чи відволікали увагу респондентів зовнішні подразники; наявність у студентів під час гри розумової, фізичної та технічної перевтоми;

ступінь значимості виступу для індивідів; який був у інструменталістів попередній виконавський досвід (позитивний чи негативний); стан ігрового апарату в процесі прилюдного виступу; чи аналізувалися виконавцями проміжні результати успішності гри; наявність у індивідів негативних емоцій під час виступу.

Вплив емоціогенних умов на надійність виконання музичних творів майбутніми вчителями досліджувався на творах різних за характером, стилем, формою, а саме: поліфонії, творі великої форми, двох різнохарактерних п'єсах.

Слід зазначити, що нами окремо було класифіковано майбутніх фахівців за такими вимогами: освіта до вступу у вищий навчальний заклад, курс навчання, володіння тим чи іншим музичним інструментом (баян/акордеон, фортепіано, скрипка, бандура). Саме це надало змогу прослідкувати динаміку впливу надмірного хвилювання на якість відтворення інформації студентами різного рівня професійної підготовки.

З метою контрольного замірування виконавської надійності музикантів-інструменталістів у звичних умовах проводився прихований звукозапис їх гри. Тобто гра фіксувалася в присутності тільки викладача з основного інструменту за один день до звітного виступу. Таким чином, інструменталісти вже не мали можливості суттєво удосконалити виконання даної програми. Далі проводився аналіз запису: підраховувалися зроблені студентами помилки за досліджуваними показниками.

Під час виконання програми студентами перед публікою (комісією), також проводився звукозапис гри, і, в свою чергу, вівся кількісний облік помилок за раніше визначеними показниками.

На основі аналізу результатів прослуховування та запису програм, які виконували інструменталісти в емоціогенних умовах, було виявлено: із ста вісімдесяти двох студентів лише двоє відтворили музичний матеріал на високому

Таблиця 1.

Рівні виконавської надійності відповідно до кількісних показників допущених помилок за визначеними параметрами

Рівні виконавської надійності	Кількість помилок	Короткочасні зупинки	Незавершена гра
Високий	0	0	0
Середній	6	0	0
Низький	не більше 5	1	0
Низький	7 – 12	0	0
Дуже низький	0	0	1
Дуже низький	більше 12	0	0

**ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ
МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА**

Таблиця 2.

**Динаміка зміни показників рівнів виконавської надійності
майбутніх вчителів мистецтва під впливом емоціогенних умов**

Рівні виконавської надійності	Виконавці у звичних умовах		Зміна кількості виконавців	Виконавці в емоціогенних умовах		
	Кількість	%		Кількість	%	
Високий	8	4,4		2	1,1	
Середній	38	20,9		5	22	12,1
Низький	92	50,5		11	57	31,3
Дуже низький	44	24,2		16	101	55,5

рівні виконавської надійності (1,1%), двадцять два – на середньому (12,1%), п’ятдесят сім – на низькому (31,3%), сто один – на дуже низькому (55,5%). Крім того, всі групи студентів найменше помилок допустили за показником “незавершена гра”. Піддослідні піаністи й бандуристи зробили найбільше технічних похибок, на відміну від баяністів, котрі частіше всього не попадали на відповідні клавіші та регістри. Скрипалі, в свою чергу, більше помилялися за показником “нетекстові ноти”.

Для подальшого дослідження проводилося зіставлення результатів аналізу гри студентів у звичних умовах з аналізом наслідків їх виконання в емоціогенних ситуаціях. На основі даних про співставлення результатів можемо простежити динаміку зміни рівнів виконавської надійності (табл. 2.).

Так, із восьми інструменталістів високого рівня надійності гри в емоціогенних ситуаціях відтворити музичні твори без помилок змогли лише двоє, а шестеро – за таких обставин погіршили результати своєї гри; з середнього рівня виконавської надійності шістьнадцять музикантів “спустилися” до низького, і шість – до дуже низького рівня виконавської надійності; більше половини студентів низького рівня надійності гри (54) було зараховано до дуже низького.

Під час звітних виступів перед комісією студенти збільшили загальну кількість помилок за кожним параметром, а саме: непопадань на відповідну клавішу, запинок та метро-ритмічних похибок зросло у 1,3 раза; технічних помилок збільшилося у 1,2 раза; “нетекстових” нот було зроблено більше у 1,4 раза; випадків незавершеної гри збільшилося в 2,1 раза.

Слід зазначити, в емоціогенних ситуаціях погіршення якості гри спостерігалось як у вихованців музичних шкіл, так і випускників музичних училищ, як у студентів молодших, так і старших курсів.

Таким чином, на основі вищевикладеного ми виявили, що із усіх учасників експериментального дослідження під впливом емоціогенних подразників кількість студентів високого рівня виконавської надійності зменшилася на 3,3%, середнього – на 8,8%, низького – на 19,2%. Кількість студентів-музикантів дуже низького рівня виконавської надійності збільшилася на 31,3%.

Після кожного виконання творів перед аудиторією проводилося анкетування інструменталістів. На перше запитання “Чи відволікали Вашу увагу зовнішні подразники під час виступу (освітлення, температура, акустика, звуки в залі, тощо)?” 25,8% респондентів відповіло “Так” і 74,2% – “Ні”. Саме це дало підстави припустити, що у більшості студентів зовнішні подразники не впливали на виконавську надійність.

Друге запитання анкети (“Чи вдалим був виступ на попередньому заліку, екзамені, концерті або конкурсі?”) виявило, що у 48,4% майбутніх фахівців попередній виступ був вдалим, а у 51,6% – невдалим.

На запитання “Чи боялися Ви швидких темпів при виконанні віртуозних творів та пасажів?” “Так” відповіло 61,3% піддослідних, “Ні” – 38,7%. Тобто у більшій половині учасників експерименту були сумніви щодо досягнення ними абсолютної технічної майстерності під час попередньої підготовки до виступу.

Неприємні фізичні відчуття під час гри

ВПЛИВ ЕМОЦІОГЕННИХ УМОВ НА НАДІЙНІСТЬ ВИКОНАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ МИСТЕЦТВА

відчувало 22,6% інструменталістів, 77,4% студентів дало відповідь “Ні”.

Готуючись до виступів перед комісією, 61,3% виконавців ставило перед собою завдання зіграти краще від інших і 38,7%, – не звертало на це увагу.

Під час гри на сцені 22,6% студентів відчувало розумову втому, у 77,4% – її не було. Проте більшість анкетованих (64,5%) за таких обставин відчувала фізичну втому.

На запитання “Чи надавали ви дуже важливого значення результатам цього виступу?” “Так” дало відповідь 80,7% інструменталістів, “Ні” – 19,3%. Це означає, що більша кількість майбутніх учителів музики мала високу міру відповідальності за свій виступ.

Іноді, у 61,1% студентів під час гри виникали негативні емоції, у 38,9% – вони не з’являлися. Отже значна частина виконавців у емоціогенних умовах не змогла нейтралізувати негативні емоції і перетворити їх в позитивні.

На останнє запитання “Чи аналізували Ви, хоча б миттєво, проміжні результати успішності гри при відтворенні музичного матеріалу?” “Так” відповіло 88,9%, “Ні” – лише 11,1%.

Таким чином, на основі аналізу результатів анкетування респондентів під час проведення констатуючого експерименту ми виявили:

- наявність у інструменталістів під час гри в емоціогенних умовах зовнішніх стресорів відвернення уваги;

- домінування у більшості індивідів негативного попереднього виконавського досвіду в емоційно напружених ситуаціях;

- дію на значну кількість студентів (61,3%) стресорів темпу або швидкості, що в процесі виконання на сцені спричиняє появу емоцій сумніву;

- існування у опитуваних досить сильної початково-вихідної мотивації, оскільки 61,3% музикантів ставили завдання зіграти краще від інших (чим викликали також появу стресорів боротьби), а 80,7% – надавали дуже важливого значення результатам цього виступу;

- присутність у інструменталістів стресорів довготривалої роботи, які викликали у більшості з них фізичну втому;

- наявність у 61,1% виконавців в період виступу перед аудиторією астеничних емоцій;

- майже всі учасники анкетування (88,9%) піддавалися емоціям оцінки проміжних результатів в процесі гри на сцені.

Висновки. Узагальнюючи викладені вище результати контрольних замірів впливу емоціогенних умов на інструментально-виконавську надійність майбутніх учителів мистецтва під час звітних виступів, було зроблено такі висновки:

- 1) у період музичної діяльності на естраді у студентів погіршується якість відтворення засвоєної інформації, оскільки вони піддаються негативному впливу зовнішніх та внутрішніх подразників;

- 2) стан надмірної емоційної напруги викликає появу вагомих змін за кожним досліджуваним показником виконавської надійності інструменталістів у порівнянні з відповідними показниками їх гри у звичних умовах;

- 3) успішність виступів у майбутніх вчителів музичного мистецтва перед аудиторією погіршується за умови виникнення астеничних емоцій; надмірної сили діючої мотивації; надання емоційної оцінки проміжним результатам успішності діяльності; невпевненості у своїх виконавських можливостях; домінування негативного попереднього досвіду гри; наявності психічної та фізичної перевтоми.

Перспективність дослідження обраної проблеми вбачаємо у розробці ефективних методів і прийомів розвитку виконавської надійності у майбутніх вчителів мистецтва в процесі їх підготовки до публічних виступів.

1. Готсдинер А.Л. Подготовка учащихся к концертным выступлениям / Готсдинер А.Л. // Методические записки по вопросам музыкального образования. – М.: Музыка, 1991. – 1992. – С. 182 – 192.

2. Петрушин В.И. Музыкальная психология: учеб. пособ. для вузов. – [2-е изд.] / В.И. Петрушин. – М.: Академический проект; Трикста, 2008. – 400 с.

3. Самітов В.З. Специфіка інтерпретаційного мислення музиканта-виконавця (психофізіологічний аспект): [монографія] / Віктор Захарович Самітов. – К.: ДАККіМ, 2007. – 200 с.

4. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: дисс. ... доктора психол. наук: 19.00.03 / Цагарелли Юрий Алексеевич. – Казань, 1989. – 425 с.

5. Юник Д.Г. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування: монографія / Дмитро Григорович Юник. – К.: ДАККіМ, 2009. – 340 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016